ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μακεδονικά

Τόμ. 15, Αρ. 1 (1975)

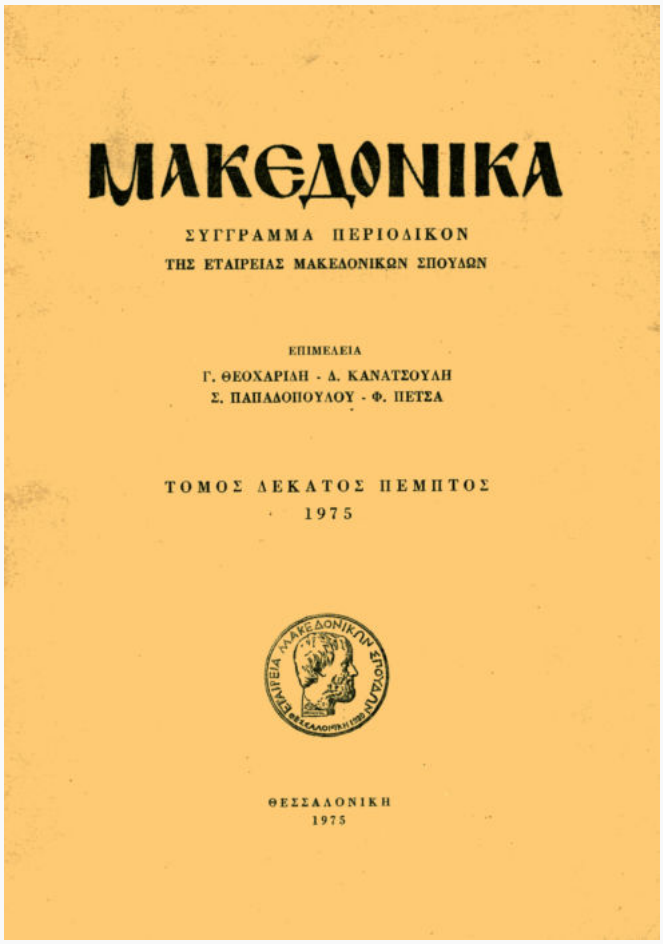

Η λέξη "άλικο" στην αλληλογραφία των Μακεδόνων εμπόρων (1695-1699)

Γιάννης Τσάρας

doi: 10.12681/makedonika.610

Copyright © 2014, Γιάννης Τσάρας

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσάρας Γ. (1975). Η λέξη "άλικο" στην αλληλογραφία των Μακεδόνων εμπόρων (1695-1699). *Μακεδονικά*, *15*(1), 147–159. https://doi.org/10.12681/makedonika.610

Η ΛΕΞΗ «ΑΛΙΚΟ» ΣΤΗΝ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΕΜΠΟΡΩΝ (1695-1699)

1. Ὅσοι κατάγιναν μὲ τὶς γυναίκειες φορεσιὲς τῆς Βόρειας Ἑλλάδας καὶ τὶς περιέγραψαν, ἐκεῖνο ποὺ τοὺς ἔκανε ἐντύπωση καὶ στάθηκαν μπροστά του καὶ τὸ κοίταξαν προσεκτικὰ εἶναι πὼς ὅλες γύρω-γύρω τὶς ἄκρες τους τὶς ἔχουν γαρνιρισμένες μὲ τσόχινες ἢ βαμβακερὲς ταινίες ἢ μὲ σειρήτια (γαϊτάνια) μάλλινα σὲ κόκκινη ἀπόχρωση τοῦ *ἄλικου*[1].

Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία μάλιστα, πρὸ πάντων στὰ βουνίσια της χωριά, ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀγαπημένα χρώματα τῶν γυναικῶν ὡς τὸ τέλος τοῦ μεσοπόλεμου (1939) ἤτανε τὸ *ἄλικο*[2]. Στὰ σπίτια τὸ πιὸ ἐπίσημο δωμάτιο ἤτανε ντυμένο σχεδὸν στὰ *ἄλικα*: στρωσίδια, βελέντζες, προσκέφαλα κ.λ. τὰ περισσότερα ἤτανε ἢ μὲ κάμπο ἢ μὲ γαρνιτούρα *ἄλικη*. Τὰ προικιὰ τῶν κοριτσιῶν τὸ ἴδιο. Στὴ γέννηση καὶ στὸ γάμο, στὶς γιορτές, στὰ πανηγύρια, στὰ ταξίδια, παντοῦ τὸ κόκκινο *ἄλικο* πρόβαλε τὴ χαρούμενη ὄψη του. Δὲν ὑπῆρχε πλεχτὸ ἢ ὑφαντό, ποὺ νὰ μὴ σπάσουν τὴν μονοτονία του ἢ νὰ μὴν τονίσουν τὸ χρῶμα του δίχως τὸ *ἄλικο*. Τὸ χτυπητό, τὸ ἀνοιχτό, τὸ φλογάτο κόκκινο ἢ τὸ κόκκινο τῆς φωτιᾶς, ὅπως τὸ ἔλεγαν ἀλλιῶς, κυριαρχοῦσε παντοῦ. Ἡ *ἄλικη* κλωστὴ δὲν ἔλειπε ἀπὸ πουθενά[3]. Μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πὼς ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰώνα ποὺ διαδόθηκαν τὰ *ἄλικα* ὑφάσματα στὴ Βόρεια Ἑλλάδα, τὸ *ἄλικο* στὴ Δυτικὴ Μακεδονία ἔγινε τὸ ἐθνικὸ τοπικὸ χρῶμα. Τὸ παραμέρισε ἀπὸ τὴ σπιτικὴ χειροτεχνία καὶ τὴν παραδοσιακὴ λαϊκὴ ζωὴ μόνο ἡ βαθύτατη κοινωνικοοικονομικὴ ἀλλαγὴ ποὺ ἔγινε μέσα στὸ διά-

---

1. Ἑ. Καρασταμάτη, Ἐθνικὲς φορεσιὲς στὸ Βορειοελλαδικὸ χῶρο, Α' Συμπόσιον Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ χώρου, Πρακτικὰ ἔκδ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 129.

2. Τὸ *ἄλικο* ἢ κάποιαν ἀπόχρωσή του θὰ εἶχε ὑπόψη του ὁ Γάλλος Πρόξενος Felix Beaujour στὴ Θεσσαλονίκη (1787-1797), ὅταν μιλοῦσε γιὰ *rouge du Levant* καὶ *rouge d'Andrinople*. (Βλ. Felix-Beaujour, Tableau du commerce de la Grèce, Paris 1800, τ. 1, σ. 261. Τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ Beaujour τὸ ἔχει μεταφράσει τελευταῖα στὰ ἑλληνικὰ ἡ Ἑλ. Γαρίδη μὲ εἰσαγωγή, ἐπιμέλεια καὶ σχολιασμὸ τοῦ Τάσου Βουρνᾶ, Ἀθήνα 1974).

3. Ἡ γλώσσα μας γιὰ τὸ κόκκινο καὶ τὴν κάθε ἀπόχρωσή του, ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν πιὸ ἁπαλή, ἔχει καὶ τὴν ἀντίστοιχη λέξη της. Βασικὸ χόρτο ὡστόσο γιὰ τὸ βάψιμό του ὁ Λαός μας μεταχειριζόταν τὸ *ριζάρι*, *ἀλιζάρι*, *λιζάρι*, τὸ ἀρχαῖο *ἐρυθρόδανον* (*rubia*), ποὺ ἤτανε καὶ ἄγριο καὶ ἥμερο (καλλιεργημένο). (Βλ. καὶ Κυρ. Σιμόπουλου, Ξένοι ταξιδῶτες στὴν Ἑλλάδα, τ. Β', Ἀθήνα 1973, σ. 703, σημ. 2, σ. 704, σημ. 1-3).

στημα τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου καὶ ἡ σύγχρονη βιομηχανία ποὺ πάει νὰ σβήση ὄχι μόνον τὸ ἐθνικὸ χρῶμα ἀλλὰ καὶ τὴν ἐθνικὴ συνείδηση τῶν Λαῶν.

Ὡστόσο σημασία ἔχει ἐδῶ πὼς δὲν ὑπῆρξε φανέρωμα τοῦ ὑλικοῦ ἢ τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ποὺ νὰ μὴν ἔχη ζημωθῆ καὶ νὰ μὴν ἔχη γίνει τὸ ἕνα μὲ τὴ ζωή του τὸ *ἄλικο* χρῶμα σὰν ὀργανικό της στοιχεῖο. Γι' αὐτὸ καὶ δὲ μπορεῖ παρὰ τὸ *ἄλικο* χρῶμα νὰ πιάνη μιὰ πολὺ σημαντικὴ σελίδα στὴ λαογραφία του τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας[1].

2. Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης *ἄλικο* ἡ Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ Δρανδάκη[2], τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν[3], τὸ Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας τῆς ἐφημερίδας «Πρωΐα»[4] καὶ τὸ Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τοῦ Ἀνδριώτη[5] δέχονται πὼς παράγεται ἀπὸ τὴν τούρκικη λέξη *αλ-* ποὺ σημαίνει β α θ ὺ ς κ ό κ κ ι ν ο ς καὶ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ παραγωγικὴ κατάληξη -ι κ ο (ς). Τὰ λεξικὰ τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσας δὲ μιλοῦν γιὰ τὴν ἐτυμολογία της, μὰ μόνο γιὰ τὸ νόημά της[6].

Ἀλλὰ γιὰ τὸ νόημά της δὲ συμφωνοῦν μεταξύ τους. Ἔτσι τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸ Λεξικὸ τοῦ Ἐλευθερουδάκη ἐξηγεῖ τὸ *ἄλικος* μὲ τὸ φοινικοῦς, ἀνοικτὸς ἐρυθρός[7]. Ἡ Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ Δρανδάκη μὲ τὸ «κατ' ἐξοχὴν κόκκινο χρῶμα, τὸ ὁποῖον δ ύ ν α τ α ι ν ὰ ἔ χ η ἀ σ θ ε ν ε ῖ τ ι ν α ς ἀ π ο χ ρ ώ σ ε ι ς, τ ὸ ἄ λ ι κ ο τ ῆ ς φ ω τ ι ᾶ ς, τὸ ἐντελῶς ἄ λ ι κ ο ν, Β. Φάβης». Τὸ Λεξικὸ τῆς «Πρωΐας» τὸ ἐξηγεῖ μὲ τὸ ἐ ρ υ-

---

1. Ἐδῶ βρίσκει, νομίζω, ἀπάντηση καὶ ἡ ἀπορία τῆς Ἑ λ. Κ α ρ α σ τ α μ ά τ η, ἂν ἡ συνήθεια τῶν γυναικῶν τῆς Βόρειας Ἑλλάδας νὰ προσθέτουν κόκκινη ταινία στὶς ἄκρες τῶν φορεμάτων τους εἶναι ἔθιμο ἑλληνικὸ ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἢ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἢ ἀκόμα ἀρχαιότερη (Κ α ρ α σ τ α μ ά τ η, Ἑλληνικὲς φορεσιές, σ. 129).

2. Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία Π. Δ ρ α ν δ ά κ η, Ἀθήνα 1927.

3. Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς (Ἀ κ α δ η μ ί α ς Ἀ θ η ν ῶ ν), τ. Α΄, Ἀθήνα 1933. Τὸ ἴδιο σφάλμα ξανακάνει, ὅταν πάη νὰ ἐτυμολογήση καὶ τὴ λέξη *ἀλένιος*. Γιὰ τὴ διάδοση τῆς λέξης *ἄλικος* στὶς ἑλληνικὲς χῶρες γράφει: «*πολλαχοῦ*».

4. Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης (συνταχθὲν ὑπὸ Ἐπιτροπῆς φιλολόγων καὶ ἐπιστημόνων ἐπιμελείᾳ Γ ε ω ρ γ. Ζ ε υ γ ώ λ η), ἔκδ. ἐφημερίδας «Πρωΐα», Ἀθήνα 1933.

5. Ν. Ἀ ν δ ρ ι ώ τ η, Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς, Β΄ ἔκδοση, Θεσσαλονίκη 1967.

6. Τὴ λέξη *ἄλικο* δὲν τὴ βρίσκουμε στὰ εἰδικὰ βυζαντινὰ Λεξικὰ τῶν D u C a n g e, S o p h o c l e s, Κ ρ ι α ρ ᾶ, οὔτε στὰ ἱστορικὰ κείμενα τῶν Δ ο ύ κ α, Χ α λ κ ο κ ο ν δ ύ λ η, Κ ρ ι τ ό β ο υ λ ο υ, Φ ρ α ν τ ζ ῆ ἢ σὲ ἄλλα κείμενα τῆς ἐποχῆς τῶν τελευταίων Παλαιολόγων, οὔτε καὶ στὰ νεοελληνικὰ κείμενα τῶν δύο πρώτων αἰώνων τῆς Τουρκοκρατίας· δὲν τὴ βρίσκουμε οὔτε καὶ στοῦ Κ ο υ μ α ν ο ύ δ η τὴ Συναγωγὴ νέων λέξεων ποὺ τυπώθηκε μόλις στὰ 1900 (Βλ. Σ τ. Κ ο υ μ α ν ο ύ δ η, Συναγωγὴ νέων λέξεων, τ. 1, Ἀθῆναι 1900).

7. Ἐ λ ε υ θ ε ρ ο υ δ ά κ η, Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν, τ. 1, Ἀθήνα 1927.

θ ρ ό ς, κ ό κ κ ι ν ο ς. Τὸ Μεγάλο Λεξικὸ τοῦ Δημητράκου δέχεται καὶ αὐτὸ τὴν ἴδια ἐξήγηση: ἐ ρ υ θ ρ ό ς, κ ό κ κ ι ν ο ς[1]. Τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας τῆς Ἀκαδημίας γράφει: «1) ὁ ἔ χ ω ν ζ ω η ρ ὸ ν ἐ ρ υ θ ρ ὸ ν χ ρῶ μ α, β α θ ὺ ς ἐ ρ υ θ ρ ό ς, κ α τ α κ ό κ κ ι ν ο ς· 2) ὁ ἔχων ἐ ρ υ θ ρ ὸ (ἀνοικτὸν) χρῶμα, ὑ π έ ρ υ θ ρ ο ς». Ὁ Ἀνδριώτης τέλος στὸ Ἐτυμολογικό του Λεξικὸ τὸ ἐξηγεῖ μὲ τὸ «ἄ λ ι κ ο ς β α θ υ κ ό κ κ ι ν ο ς»[2].

3. Πρὶν προχωρήσουμε ὅμως στὴν ἐτυμολογικὴ ἑρμηνεία τῆς λέξης, μπαίνει τὸ ἐρώτημα: ἡ λέξη ἄ λ ι κ ο εἶναι ἑλληνική, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ τὴ μελετήσουμε μὲ τὴ βοήθεια τῶν νόμων τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας; Μόνο τὸ *-ικο* ποὺ ἔχει στὸ τέλος της δὲν πρέπει νὰ μᾶς παραπλανήση πῶς πρόκειται γιὰ τὴ γνωστή μας ἑλληνικὴ παραγωγικὴ κατάληξη. Στὴ γλώσσα μας δὲν ἔχουμε καμιὰ ἄλλη λέξη, ποὺ νὰ φανερώνη χρῶμα καὶ νὰ τελειώνη σὲ *-ικο*[3]. Εἶναι περίεργο κιόλας πῶς, ἐνῶ ἔχουμε πάρει ἀπὸ τοὺς Γάλλους τόσα χρώματα μὲ τὶς λέξεις τους οὔτε μιὰ λέξη τους δὲν τελειώνει σὲ *-ικο*. Πῶς γίνεται ὅμως νὰ ἔχουμε στὴν γλώσσα μας μόνο μιὰ λέξη, ποὺ νὰ φανερώνη χρῶμα καὶ νὰ τελειώνη σὲ *-ικο* κι αὐτὴ νάναι τούρκικη; Ἡ δυσκολία λοιπὸν νὰ ἐτυμολογήσουμε τὴ λέξη *ἄλικο* βρίσκεται στὸ γεγονὸς πῶς οὔτε σὰν ριζικὴ οὔτε σὰν παράγωγη μποροῦμε νὰ τὴν ἑρμηνέψουμε. Γι' αὐτὸ καὶ εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ τὴν ξεστρατίσουμε ἀπὸ τὴ γλωσσολογία καὶ νὰ τὴ βάλουμε στὸ ἱστορικό της κανάλι, στὴν ἐποχὴ δηλαδὴ ποὺ τὴ συναντοῦμε γιὰ πρώτη φορὰ σὲ κείμενα νεοελληνικά.

4. Στὸ βιβλίο τοῦ Μέρτζιου «Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας» ὑπάρχει καὶ ἕνα κεφάλαιο μὲ τὸν τίτλο «Ἐμπορικὴ ἀλληλογραφία ἐκ Μακεδονίας (1695-1699)»[4]. Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ ὁ Μέρτζιος δημοσίευσε 93 ἐμπορικὲς ἐπιστολές, εἴτε ὁλόκληρες εἴτε ἀποσπάσματά τους, Μακεδόνων ἐμπόρων, ποὺ

---

1. Δ. Δ η μ η τ ρ ά κ ο υ, Μέγα Λεξικὸν τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς Γλώσσης, τ. 1, Ἀθήνα 1933.

2. Ἡ πρώτη καὶ μεγαλύτερη δυσκολία ποὺ συναντάει ὁ μελετητὴς τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας εἶναι πῶς τοῦ λείπει ἕνα συστηματικὸ Λεξικὸ τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσας. Τὸ Κράτος οὔτε μὲ τῆς Ἀκαδημίας του ἢ τῶν ἄλλων Κρατικῶν πνευματικῶν Κέντρων ἢ τῶν ἀνάλογων πνευματικῶν του σωματείων καὶ ἱδρυμάτων τὴν καθοδήγηση φρόντισε νὰ ἐκδώση σ' ἕνα σύστημα ὁλοκληρωμένο (*corpus*) ὅλα τὰ νεοελληνικὰ κείμενα ἀπὸ τὴν ἅλωση τῆς Κωνσταντινούπολης τοῦ 1453 ὡς τὰ σήμερα, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἔχουμε στὴ συνέχεια κι ἕνα ἀνάλογο Λεξικὸ τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσας. Λεξικὰ τῆς Νεοελληνικῆς ἔχουμε ἀρκετά, μὰ ὅλα τους εἶναι ἔργα ἐμπορικά, ποὺ τὰ ἔχουν συντάξει διάφορα ἄτομα καὶ ὄχι ἐπιτελεῖα διαλεγμένα. Γιαυτὸ καὶ λείπει ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τους τὸ αἴσθημα τῆς κοινωνικῆς εὐθύνης, ὅπως βεβαιώνουν τὰ παραδείγματά τους. Φτάνει νὰ ρίξη κανεὶς μιὰ ματιὰ στὰ λήμματα τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς νεοελληνικῆς τοῦ Μεγάλου Λεξικοῦ τοῦ Δ η μ η τ ρ ά κ ο υ: βλέπε λόγου χάρη: ἁγιόδουλοι, ἁγιοκοίμητος, εὐαγγέλιο(ν) κ.ἄ.

3. Βλέπε πρόχειρα, Ν ε ο ε λ λ η ν ι κ ὴ Γ ρ α μ μ α τ ι κ ὴ (τῆς Δημοτικῆς), ΟΕΣΒ, Ἀθήνα 1941, σ. 97, § 214.

4. Κ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 209-255.

τὶς στέλνουν στὸν ἐμπορικό τους ἀντιπρόσωπο στὴ Βενετιά. Ἀνάμεσα στὶς ἐπιστολὲς αὐτὲς εἶναι καὶ μιὰ μὲ ἡμερομηνία 12 Ἰουλίου τοῦ 1696, ποὺ τὴ στέλνει ἀπὸ τὴν Ὀχρίδα ὁ ἔμπορας Νικόλαος Δέδου. Μὲ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ ὁ Δέδου παραγγέλνει στὸν ἐμπορικό του ἀντιπρόσωπο στὴ Βενετιὰ νὰ τοῦ στείλη διάφορα ἐμπορεύματα. Κοντὰ στὰ ἄλλα ποὺ τοῦ γράφει εἶναι καὶ τοῦτο: «στήλε μου ἀπὸ τὴν φάπρικα τὸ ἄλικο: ράζο φιστηκὶν πράτζα 100...»[1].

Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ ὁ Μέρτζιος δημοσίεψε μόνο περίληψη ἢ ἀποσπάσματά της. Τὸ χωρίο αὐτὸ τὸ ἔδωσε ἔτσι: «στεῖλέ μου ἀπὸ τὴν «φάμπρικα» τὸ ἄλικο ράζο μπράτζα 200...». Τὴν ἴδια ἐπιστολὴ ὁλάκερη τὴ δημοσίεψε ἀργότερα ὁ Ἰωακεὶμ Μαρτινιανός. Ὁ Μαρτινιανὸς τὸ χωρίο αὐτὸ τὸ διάβασε: «στήλε μου ἀπὸ τὴν φάμπρικα τοῦ Ἄλικου ράζο φιστηκὸν πράτζα 200...»[2].

Στὸ χωρίο αὐτὸ ὁ Μέρτζιος τὴ λέξη *φάπρικα* τοῦ Δέδου τὴ γράφει *φάμπρικα* καὶ τὴ βάζει μέσα σὲ εἰσαγωγικά. Τὴ λέξη *ἄλικο* τὴ γράφει μὲ δασεία καὶ τὴν παίρνει γιὰ ἐπιθετικὸ προσδιορισμὸ στὸ *ράζο*. Ἀλλὰ στὸ κείμενο τοῦ Δέδου ὕστερα ἀπὸ τὴν λέξη *ράζο* ἀκολουθεῖ ἡ λέξη *φιστηκὶν* καὶ αὐτὴ εἶναι ἴσια ἴσια ποὺ δείχνει τὸ χρῶμα τοῦ ρ ά ζ ο. Ὁ Μέρτζιος ὅμως δὲν τὸ πρόσεξε αὐτὸ καὶ ἐπειδὴ νόμισε πὼς εἶχε τὴ φράση τὸ *ἄλικο ράζο φιστηκὶν* καὶ δὲ μπόρεσε νὰ βγάλη νόημα, ἀναγκάστηκε νὰ παραλείψη τὸ *φιστηκίν*. Μὰ καὶ πάλι ὅποιος διαβάσει τὴ φράση ἔτσι, ὅπως τὴν ἔγραψε ὁ Μέρτζιος, ἀναρωτιέται ἀμέσως: γιὰ ποιὸ *ἄλικο ράζο* πρόκειται; Γιατὶ ὁ Δέδου δὲ μίλησε γιὰ κάτι τέτοιο παραπάνω. Δὲ μποροῦμε λοιπὸν νὰ σχετίσουμε τὸ *ἄλικο* μὲ τὸ *ράζο*. Ὁ Μαρτινιανὸς ὡστόσο, Βορειοελλαδίτης κι αὐτός, μὰ λόγιος, ἔγραψε τὸ *ἄλικο* μὲ κεφαλαῖο Α (ἄλφα) καὶ σὲ πτώση γενικὴ τοῦ *Ἄλικου* σὰν νὰ ἤτανε λέξη ἑλληνικὴ καὶ φύλαξε καὶ τὸν τόνο του στὴν προπαραλήγουσα. Μά, ἐνῶ εἶχε ὑπόψη του τὴν ἰδιόχειρη ἐπιστολὴ τοῦ Δέδου, διάβασε ὡστόσο *φιστηκόν*, ἀντὶ *φιστηκίν*.

Ὅμως, ὅπως κι ἂν εἶναι, τὸ χωρίο αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Δέδου δίνει τὴν πιὸ ὑπεύθυνη ἀπάντηση στὴν ἀπορία μας γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης *Ἄλικο*.

α) Θ' ἀναλύσουμε τὸ χωρίο ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ φράση: *ἀπὸ τὴν φάπρικα τὸ Ἄλικο*. Ἐδῶ φαίνεται ἀμέσως πὼς τὸ *ἄλικο* σχετίζεται μὲ τὸ *φάπρικα*, ἀλλὰ ἡ σχέση τους φαίνεται καθαρότερα, ἂν βάλουμε τὸ *ἄλικο* σὲ πτώση γενικὴ καὶ μὲ κεφαλαῖο τὸ Α (ἄλφα) τοῦ *Ἄλικου*, ποὺ νὰ δείχνη τὸν ἰδιοχτήτη τῆς φάπρικας. Τὸ τοῦ *Ἄλικου* δηλαδὴ εἶναι γενικὴ χτητικὴ στὸ *φάμ-*

1. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα, σ. 214, ἐπιστ. 9.

2. Ι. Μ α ρ τ ι ν ι α ν ο ῦ, Ἡ Μοσχόπολις (1330-1930), Θεσσαλονίκη 1957, σ. 102, σημ. 1. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Δέδου, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, ὑπάρχει στὰ *Documenti Greci No 314* τοῦ Κρατικοῦ Ἀρχείου τῆς Βενετιᾶς (Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα, σ. 209).

πρικα. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ σωστὴ σχέση *φάμπρικας* καὶ *Ἄλικο*. Ἀλλὰ ὁ Δέδου ἀπὸ ὑπερβολὴ καθαρολογίας (excès de pusirme) προτίμησε τὴν ὀνομαστικὴ ἀπὸ τὴ γενική[1]. Τὸ γλωσσικὸ αὐτὸ φαινόμενο εἶναι τῶν Βόρειων Ἑλληνικῶν Ἰδιωμάτων καὶ ὁ Δέδου σὰν Βορειοελλαδίτης νόμισε πὼς ἂν ἔγραφε τὸ *Ἄλικο* (ὀνομαστικὴ) ἀντὶ τοῦ *Ἄλικου* (γενικὴ) θὰ ἔκαμνε τὴ φράση του πιὸ λόγια. Ἴσως ὅμως σ' αὐτὸ νὰ τὸν παράσυρε καὶ τὸ τελικὸ ο (μικρὸ) τῆς λέξης *Alico*. Ὅπως κι ἂν τὸ πάρουμε ὡστόσο τὸ *Ἄλικο* σχετίζεται μὲ τὸ φάμπρικα. Γι' αὐτὸ καὶ τὴ λέξη *ῥάζο* εἴμαστε ἀναγκασμένοι τώρα νὰ τὴ σχετίσουμε μόνον μὲ τὴν λέξη *φιστηκὶ* ποὺ ἀκολουθεῖ.

β) Ὁ Δέδου, ὅπως βεβαιώνουν οἱ ἐπιστολές του ποὺ δημοσίευσε ὁ Μέρτζιος, στὶς παραγγελιές του, κοντὰ στὰ ἄλλα ποὺ ζητάει γιὰ τὰ ἐμπορεύματά του, ὁρίζει καὶ τὴ *φάπρικα* ἢ τὸ μ α γ α ζ ὶ ἀπ' ὅπου θέλει νὰ τοῦ τὰ ἀγοράση ὁ ἐμπορικός του ἀντιπρόσωπος. Ἔτσι στὴν ἴδια ἐπιστολὴ τῆς 12 Ἰουλίου τοῦ 1696 γράφει: «στήλε μου ἕνα πανὶ σότο πράσινο καὶ σότο σκαρλάτο κ α ὶ τ ὰ δ υ ὸ ν ὰ ε ἶ ν α ι ἀ π ὸ τ ὸ ν Π έ τ ρ ο Ν έ γ ρ η». Μὲ ἄλλη του ἐπιστολὴ ἀπὸ τὸ Διρράχι τῆς 25 Ἰουνίου τοῦ 1696 ὁ Δέδου παραγγέλνει: «στήλε μου...καὶ 36 ἀτλάζια κρεμεζὶν ἀ π ὸ τ ὸ ν Φ ο υ ν τ ά ν α»[2]. Τὸ ἴδιο καὶ πάλι μὲ τὴν ἴδια ἐπιστολὴ τῆς 12 Ἰουλίου 1696 παραγγέλνει: «...στήλε μου *ἀπὸ τὴ φάπρικα τὸ ἄλικο*...»[3]. Τὸ *Alico* αὐτὸ δηλαδὴ δὲν εἶναι παρὰ τὸ ὄνομα, ἡ φίρμα τῆς φάμπρικας ἀπ' ὅπου ἤθελε νὰ τοῦ ἀγοράση ὁ ἐμπορικός του ἀντιπρόσωπος τὰ 100 μπράτσα ράζο φιστικί.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ χωρίου ἂν ἀρχίσουμε τὴν ἀνάλυσή του,

1. Εἰδικὰ γιὰ τὸ φαινόμενο τῆς ἀντικώφωσης στὴ Δυτικὴ Μακεδονία ἔχει γράψει ὁ Μάνεσης (βλ. Σ τ. Μ ά ν ε σ η, Ἀντικωφωτικὰ φαινόμενα βορείων ἰδιωμάτων. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ Λεξικογραφικὸ Δελτίο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. ΙΑ' (1966-1967), σ. 40-49. Ἡ σελίδωση 1-69 δὲν ξέρω ποιὰ σχέση παρουσιάζει μὲ τὶς σελίδες τοῦ Δελτίου). Ὁ Μ ά ν ε σ η ς μελέτησε βέβαια σοβαρὰ τὸ πρόβλημα, ὅπως δείχνει ἡ ἐξαντλητικὴ βιβλιογραφία του, σὲ παραδείγματα ὅμως ποὺ δὲν ἄκουσε καλά. Δὲ μπορεῖ λόγου χάρη νὰ ἄκουσε *τελεγραφήσω* (σ. 23, σημ. 2), οὔτε *φελέττο* (σ. 23, σημ. 3), οὔτε καὶ τόσα ἄλλα παραδείγματα λαθεμένα ποὺ μεταχειρίζεται. Ἡ Λαογραφία, ὅπως ξέρουμε, σ' ὅποιο παρακλάδι της κι ἂν τὴν πάρουμε, δὲν ἔχει σχέση οὔτε μὲ τὸ Γραφεῖο οὔτε μὲ τὰ ἐπίσημα προσώπατα τῶν χωριῶν (Πρόεδρος ἢ Γραμματέας τῆς Κοινότητας, παπάς, ἀγροφύλακας, Τ.Ε.Α., παλιὸς χωροφύλακας ἐγκαταστημένος ἀπὸ ἄλλο χωριό), μὰ μόνο μὲ τὸν ἴδιο τὸ Λαὸ ποὺ θὰ τὸν πλησιάσης καὶ θὰ τὸν ζήσης ἀπὸ κοντὰ σὲ ὅλα τὰ φανερώματα τῆς ζωῆς του. Γιὰ τὸ φαινόμενο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ, θὰ φέρω μερικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Φ. Π α π α ν ι κ ο λ ά ο υ, Λαογραφία Δυτικῆς Μακεδονίας, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1962; *ἀπὸ* καθόταν ἀντὶ *ἀποὺ* καθόταν (σ. 193, τραγ. 4), Βουκορέστι ἀντὶ Μπουκουρέστι (σ. 193, τραγ. 7), *ἀπὸ* μαγεύει ἀντὶ *ἀποὺ* μαγεύει (σ. 261, τραγ. 243) κ.ἄ.π. Θυμᾶμαι ἐπίσης συμφοιτητή μου Δυτικομακεδόνα ποὺ τὸ κουτὶ τὸ ἔλεγε κοτί. Καὶ ὁ Δ έ δ ο υ λοιπὸν ἔγραψε τὸ *ἄλικο* ἀντὶ *τοῦ ἄλικου* εἴτε ἀπὸ τάση λογιωτατίστικη εἴτε γιατὶ ἔτσι τὸ καταλάβαινε.

2. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα, σ. 213, ἐπιστ. 7.

3. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα, σ. 214, ἐπιστ. 9.

πάλι στὸ ἴδιο συμπέρασμα φτάνουμε: πὼς τὸ *ἄ λ ι κ ο* σχετίζεται μόνο μὲ τὸ *φάμπρικα* καὶ ὄχι μὲ τὸ *ράζο*. Ἔτσι βλέπουμε πὼς τὸ *φιστηκὶ* ἀναφέρεται στὸ *ράζο* καί, ὅπως εἴδαμε, θέλει νὰ δείξη τὸ χρῶμα του. Ὅπως διαπιστώνουμε κιόλας ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐπιστολὴ ὁ Δέδου παραγγέλνει πάντοτε μὲ τὴ μεγαλύτερη σαφήνεια καὶ ἀκριβολογία καὶ τὸ ε ἶ δ ο ς τοῦ ὑφάσματος ποὺ θέλει καὶ τὸ χ ρ ῶ μ α του. Στὴν ἴδια ἐπιστολή του λόγου χάρη διαβάζουμε: «ἕνα πανὶ (=τόπι) σότο π ρ ά σ ι ν ο καὶ σότο σ κ α ρ λ ά τ ο: (=κόκκινο), π ρ ά σ ι ν ο σὰν αὐτὸ νὰ εἶναι ἡ βαφή του». Ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλη ἐπιστολὴ τοῦ Δέδου ποὺ δημοσίεψε πάλι ὁ Μέρτζιος διαβάζουμε: «36 ἀτλάζια κ ρ ε μ ε ζ ὶ ν (=κόκκινα), λοντρίνες δυὸ πανιὰ (=τόπια) *ἄλικα*, 2 πανιὰ σ κ α ρ λ ά τ α, νὰ μὴν εἶναι ἀ ν ο ι χ τ ά, μόνον νὰ εἶναι κόκκινα, 1 πανὶ μ α β ί, ἕνα πανὶ κολὸρ (=χρώματος) δ ι σ μ ι ρ ά τ ι δ ω ἤγουν ζ ο υ μ π ρ ούτι (=σμαραγδί), 1 πανὶ π ρ ά σ ι ν ο καὶ ὄχι ἀ ν ο ι χ τ ό...»[1].

Μὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἔμποροι, ὅταν παραγγέλνουν ὑφάσματα στὴν Βενετιὰ στὶς ἐπιστολές τους γράφουν σταθερὰ πρῶτα τὸ ε ἶ δ ο ς τοῦ ὑφάσματος καὶ ἔπειτα τὸ χ ρ ῶ μ α. Οἱ ἐπιστολές τους αὐτὸ βεβαιώνουν. Ἔτσι λοιπὸν ὁ τρόπος ποὺ ἔγραφαν καὶ αὐτοὶ τὶς ἐπιστολές τους βεβαιώνει ὅ,τι παρατηροῦμε καὶ στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Δέδου: πὼς τὸ *ράζο* συνδέεται μὲ τὸ *φιστηκὶ* καὶ ὄχι μὲ τὸ *φάπρικα*. Ὅταν λοιπὸν ὁ Δέδου βάζει τὴ λέξη *φιστικὶ* δίπλα στὴ λέξη *ράζο*, γιὰ νὰ δείξη τὸ χρῶμα του, δὲ μποροῦμε νὰ πάρουμε τὸ *ράζο* καὶ νὰ τὸ συνδέσουμε μὲ τὸ *ἄλικο*, ἀφοῦ αὐτὸ μόνο μὲ τὸ *φάπρικα* μπορεῖ νὰ συνδεθῆ. Ἀλλιῶς καὶ ἡ λέξη *φιστικὶ* καὶ ἡ λέξη *φάμπρικα* μένουν ξεκάρφωτες καὶ δὲν λένε τίποτε οὔτε ἡ μιὰ οὔτε ἡ ἄλλη. Ἔτσι θέλουμε δὲ θέλουμε ἡ λέξη *φιστικὶ* πάει στὴν προηγούμενη λέξη *ράζο* καὶ τὸ *ἄλικο* μὲ τὴ σειρά του μετατοπίζεται παραπάνω καὶ πάει στὴ λέξη *φάμπρικα*. Ἔτσι μόνο τώρα μποροῦμε νὰ σχετίσουμε τὶς λέξεις *φάμπρικα* μὲ τὸ *ἄλικο* καὶ *ράζο* μὲ τὸ *φιστικίν*, γιατὶ μόνο τώρα παρουσιάζουν τὴν πιὸ λογικὴ σύνδεση μεταξύ τους.

Καταλαβαίνουμε πιὰ εὔκολα τὸ νόημα τοῦ χωρίου αὐτοῦ: ὁ Δέδου παραγγέλνει στὸν ἐμπορικό του ἀντιπρόσωπο στὴ Βενετιά, μαζὶ μὲ ἄλλα ἐμπορεύματα, νὰ τοὺς στείλη καὶ 100 πήχεις ὕφασμα φιστικί, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀπὸ τὴ φάμπρικα τοῦ *Alico* καὶ ὄχι ἀπὸ ἄλλη. Γιατὶ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν Βενετιὰ λειτουργοῦσαν καὶ ἄλλες φάμπρικες[2]. Ἔτσι ἡ ἀκριβολογία τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Δέδου ὁδηγεῖ ὁλόισια στὸ συμπέρασμα πὼς ἡ λέξη *Alico* εἶναι ὄνομα κύριο καὶ σημαίνει τὸ ὄνομα, τὴ φίρμα μιᾶς φάμπρικας ποὺ λειτουργοῦσε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴ Βενετιά[3].

---

1. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα, σ. 214, ἐπιστ. 7.

2. Ἡ φάμπρικα M u r a n o ποὺ λειτουργεῖ ἀκόμα καὶ σήμερα στὴ Βενετιά, σὲ ὁμώνυμο προάστειό της, μὲ παγκόσμια φήμη, εἶναι ἀπὸ πολὺ παλιότερη ἐποχή.

3. Στὴ Σικελία ὑπάρχει ποταμὸς ποὺ τὸν λένε *Alico*. Ἴσως ὁ ἱδρυτὴς τῆς βιοτεχνίας *Alico* νὰ ἔδωσε στὴν ἐπιχείρησή του τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ τῆς πατρίδας του ἢ πάντως τῆς

Τῆς ἴδιας περίπου ἐποχῆς μὲ τὸ *ἄλικο* ἔχουμε καὶ ἄλλα βιοτεχνικὰ προϊόντα ποὺ πῆραν τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὴ φίρμα τῆς φ ά μ π ρ ι κ α ς ἢ ἀπὸ τὸν τόπο τῆς παραγωγῆς τους ἢ ἀπὸ κάποια ἄλλη αἰτία, ὅπως μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε πάλι ἀπὸ τὴν ἴδια ἀλληλογραφία τῶν Μακεδόνων ἐμπόρων. Ἔτσι λόγου χάρη ἔχουμε τὸ ὕφασμα *λοντρίνα* (ἀπὸ τὸ Λόντρα, Λονδῖνον), *βεζεντὶν* (ἀπὸ τὴ Vicenza, Vicentino), *Parangon* ἢ *Parangoú* (ἀπὸ τὸ κυβερνητικὸ γραφεῖο, ὅπου δοκίμαζαν τὴ γνησιότητα καὶ τὴν ποιότητα τῶν ὑφασμάτων). Τὸ φαινόμενο ἐξάλλου νὰ κυκλοφοροῦν τὰ διάφορα προϊόντα μὲ τὸ ὄνομα τῆς φάμπρικάς τους ἢ μὲ τὸ ὄνομα ποὺ τοὺς ἔδωσε αὐτή, εἶναι συνήθεια ποὺ τὴν καθιέρωσαν προπάντων οἱ νεώτεροι χρόνοι, μὲ τὴ βιοτεχνία παλαιότερα καὶ μὲ τὴ βιομηχανία σήμερα. Σήμερα μάλιστα τὰ τυποποιημένα προϊόντα τῆς μαζικῆς παραγωγῆς κυκλοφοροῦν σ' ὅλον τὸν κόσμο μὲ τὴν καθιερωμένη φίρμα τους. Κάτι ἀνάλογο γιὰ τὴν ἐποχή του ἦταν καὶ τὸ *ἄλικο* (ὕφασμα).

5. Τὸ *ἄλικο* σὰν χρῶμα, ὅπως ξέρουμε, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀπόχρωση τοῦ κόκκινου ποὺ εἶναι χρῶμα βασικὸ καὶ τὸ ξέρουν ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς σὲ ὅλες του τὶς ἀποχρώσεις, ὅπως τὸ βλέπουν στὰ λουλούδια, στὰ φύλλα τῶν φυτῶν καὶ τῶν δέντρων, στοὺς καρποὺς τῆς πατρίδας τους. Γι' αὐτὸ φυσικὰ καὶ γιὰ τὴν κάθε ἀπόχρωσή του ἔχουν στὴν κάθε γλώσσα καὶ τὴν ἀνάλογη λέξη τους, μιὰ καὶ δὲν ὑπάρχει γωνιὰ τῆς γῆς μὲ βλάστηση, δίχως κάποιο κόκκινο λουλουδάκι. Ἡ μυθολογία, τὰ παραμύθια, ἡ λαογραφία, ἡ λογοτεχνία καὶ πρὸ πάντων ἡ ποίηση τοῦ κάθε λαοῦ, τὶς εἰκόνες, τὶς παρομοιώσεις, τὶς μεταφορὲς τὶς συνταιριάζει πάντα καὶ μὲ τὴν βοήθεια τοῦ κόκκινου χρώματος. Καὶ ἀληθινὰ ὁ λεξιλογικὸς πλοῦτος γιὰ τὸ κόκκινο χρῶμα καὶ τὶς ἀποχρώσεις του τῆς κάθε γλώσσας (ριζικά, παράγωγα, σύνθετα) εἶναι ἀστέρευτος.

6. Στὰ χρόνια ὡστόσο τῆς Τουρκοκρατίας ὁ Λαός μας γιὰ τὸ κόκκινο ἀνοιχτὸ χρῶμα ἢ γιὰ τὸ κόκκινο τῆς φωτιᾶς, μεταχειρίστηκε τὴ λέξη *ἄλικο*, μιὰ λέξη ποὺ δὲν τὴν ἤξερε ἀπὸ τὰ χρόνια τὰ Βυζαντινά. Πότε καὶ ἀπὸ ποῦ τὴν πῆρε τὴ λέξη αὐτή;

Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τῶν Ἠπειρωτῶν ἐμπόρων τῆς Βενετιᾶς μαθαίνουμε πὼς στὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰώνα τὰ ὑφάσματα ποὺ ἐμπορεύονταν ἦταν ἀκόμη *ράζα κολοράδα φίνα* ἢ *βελοῦτα κριμιζιά... ράζα κριμιζιὰ κάθε λογῆς* κ.λ.[1]. Γιὰ *ἄλικα* δὲ μιλοῦν. Κατὰ τὸ τέλος ὅμως τοῦ ἴδιου αἰώνα οἱ Μακεδόνες ἔμποροι θὰ μιλήσουν γιὰ *ράζο ἄλικο* γιατὶ ἴσια ἴσια τὴν ἐποχὴ αὐτὴ βγῆκαν στὴν ἀγορὰ τὰ *ἄλικα* ὑφάσματα. Ἀλλὰ τί ἦταν αὐτὸ τὸ *ἄλικο* ὕφασμα;

περιοχῆς ἀπ' ὅπου καταγόταν, ἕνα φαινόμενο δηλαδὴ ποὺ τὸ παρατηροῦμε τόσο συχνὰ σὲ βιοτεχνίες, βιομηχανίες ἢ σὲ ἄλλες λογῆς-λογῆς ἐπιχειρήσεις.

1. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα, σ. 214, ἐπιστ. 7, σ. 217, σημ. 1, σ. 220, σημ. 4. Πρβλ. ἀκόμα καὶ τὰ ὅπλα: καριοφίλι (*Carlo e figlio*), μαρτίνι (*F. Martini*), γκρὰς (*Gras*) κ.λ.

Τὸ *ἄλικο* ὕφασμα οὔτε μόνο σὰν ὕφασμα, οὔτε μόνο σὰν χρῶμα τὸ καθένα ξεχωριστά, εἶχε καμιὰ ἰδιαίτερη ἀξία, μὰ μόνο σὰν μιὰ ἑνότητα ὑφάσματος καὶ χρώματος συνταιριασμένη[1] ποὺ νὰ μὴ μπορῆς νὰ τὴ χωρίσης στὰ δυό της συστατικά. Τὸ ὕφασμα πυκνό, στρωτὸ καὶ ἀραχνοῦφαντο. Τὸ χρῶμα του πάλι κόκκινο ἀνοιχτό, κρέχτο καὶ ζωηρό, μὰ καὶ καλοβαμμένο σ' ἕναν σταθερὸ χρωματισμό, ποὺ οὔτε νὰ κόβη οὔτε νὰ βγάζη. Ἔτσι ποιότητα ὑφάσματος καὶ χρωματισμὸς τοῦ ἔδιναν μιὰ φανταχτερὴ καὶ ταυτόχρονα εὐγενικὴ φινέτσα ποὺ σὲ τραβοῦσε καὶ τὸ πρόσεχες. Κι αὐτὰ εἶναι ποὺ καθιέρωσαν τὸ *ἄλικο* καὶ σὰν χρῶμα τῆς μόδας, μιᾶς μόδας ὅμως ὅσο περνοῦσαν τὰ χρόνια, τόσο ἀκόμα περισσότερο καταχτοῦσε τὴν ἀγορά[2]. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Λαός μας τὸ χρῶμα τοῦ *ἄλικου* ὑφάσματος τὸ μιμήθηκε γιὰ τὰ πλεχτὰ καὶ τὰ ὑφαντά του, ὥστε μὲ τὸν καιρὸ νὰ πολιτογραφήση καὶ τὴ λέξη *ἄλικο* στὴν γλώσσα του καὶ νὰ τὴ μεταχειρίζεται πιὰ σὰν νὰ τοῦ ἤτανε πατροπαράδοτη. Μὰ καὶ ὄχι μόνο αὐτό. Ἔκαμε κιόλας καὶ παράγωγά της. Ἔτσι στὴ Σιάτιστα, ἐξὸν ἀπὸ τὴ λέξη *ἄλικο*, ἔχουν καὶ τὸ ἀμετάβατο ρῆμα *ἀλ'κίζου* (=παίρνω ἄλικο χρῶμα, ἄλικη ὄψη), ἐνῶ στὴ Λόζνιτσα (Γέρμα τώρα) ἔχουν τὸ οὐσιαστικὸ *ἀλ'κάδα* (=κοκκινάδι, ἐρυθρότης)[3]. Κοντὰ στὴ σπιτικὴ χειροτεχνία τὸ ἄλικο τὸ μεταχειρίστηκε καὶ ἡ βιοτεχνία, ἐνῶ ἀργότερα τὰ νηματοβαφεῖα τῆς Λάρισας, τοῦ Τούρναβου, τῶν Ἀμπελακιῶν[4] καὶ ἄλλων

---

1. Κ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Τὸ ἐν Βενετίᾳ Ἠπειρωτικὸν Ἀρχεῖον, «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», τ. 11 (1936), σ. 47, ἐπιστ. 8, τῆς 28 Ὀκτωβρίου τοῦ 1626 καὶ 54, ἐπιστ. 8, τῆς 7/7 Ἀπριλίου τοῦ 1631.

2. Ὁ ἔμπορος *Δημ. Καστρίσιος,* ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, μὲ ἐπιστολή του ἀπὸ τὶς 2 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1696, παραγγέλνει στὸν ἐμπορικό του ἀντιπρόσωπο στὴ Βενετιὰ νὰ τοῦ στείλη *7 κομμάτια ἀτουλάζια γιὰ λατζάδες κριμέζι* κι *ἕνα κομμάτι ἄλικο.* Ὅπως βλέπουμε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ τὸ χρῶμα *κρεμεζί,* ὅπως καὶ τὸ *κόκκινο* γενικά, καὶ τὸ *σκαρλάτο* τὰ μεταχειρίζονταν γιὰ βάψιμο ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ποιότητα τοῦ ὑφάσματος, ἐνῶ γιὰ τὸ *ἄλικο* ἔπρεπε τὸ ὕφασμα νὰ εἶναι διαλεχτὸ (Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα, σ. 219, ἐπιστ. 21). Ἕνας ἄλλος ἔμπορος ἀπὸ τὴν Καβάγια, πολιτεία τῆς Ἀλβανίας, ὁ *Μέτο [Ἀχμὲτ] Κέσης,* σὲ ἐπιστολή του ἀπὸ τὶς 23 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1697 γράφει στὸν ἐμπορικό του ἀντιπρόσωπο στὴ Βενετιὰ «...τῆς ἔστειλα [τῆς εὐγενείας σου] μιὰ βελέντζα καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ τὴν βάψης κόκκινη...» (Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα, σ. 221, ἐπιστ. 27). Τὸ κόκκινο αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι τὸ *ἄλικο.* Ἤτανε φυσικό, μὲ τὸν καιρό, ὅσο ἡ βιοτεχνία ἔβγαζε καλύτερα ὑφάσματα, τὸ *ἄλικο* σὰν ὕφασμα νὰ τὸ ξεπεράσουν· ἔμεινε ὅμως τὸ χρῶμα του ποὺ τὸ μεταχειρίστηκαν σὲ νέες ποιότητες ὑφασμάτων καὶ πλεχτῶν.

3. Ἔτσι στὴ Σιάτιστα λένε=*ἀλ'κσιν του ψουμί, ἡ πίτα* (ἐκεῖ ψήνουν στὸ χωριάτικο φοῦρνο ἢ στὴ γάστρα), δηλαδὴ πῆρε χρῶμα ἀλαφρὸ κοκκινωπό. Λένε ὅμως καί: *πιῆριν ιένα ἄλ'κου χρουῶμα οί πιλτιέζ μ', φουβιρουὸ* (=δηλαδὴ πάρα πολὺ ὡραῖο). Λένε ἀκόμα *ἄλικη* καὶ τὴ γούνα ποὺ κάνουν ἀπὸ τὴν πυρόξανθη ράχη τῆς ἀλεποῦς, ὅταν τὴ σκοτώνουν τὸ χειμώνα, ποὺ τὸ μαλλί της βρίσκεται στὴν καλύτερή του ὥρα. Στὴ Λόζνιστα λένε: *πήριν ἀλ'κάδα του προυόσουπου τ'.*

4. Στ' Ἀμπελάκια κιόλας θὰ μιλήσουν καὶ *γιὰ κοκκιναδικὴν τέχνην* (=δηλαδὴ γιὰ

βουνίσιων ἀστικῶν Κοινοτήτων ἄρχισαν μαζικὴ παραγωγὴ νηματοβαφῆς στὴν ἀπόχρωση τοῦ *ἅλικου*, ὥστε τὸ ἑλληνικὸ *ἅλικο* νῆμα νὰ καταχτήση γιὰ μισὸ περίπου αἰώνα τὶς ἀγορές τῆς Αὐστροουγγαρίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἰταλίας καὶ ἄλλων ἐμπορικῶν κέντρων τῆς Εὐρώπης[1].

7. Τὸ φαινόμενο ἔχει τὴν ἱστορική του ἐξήγηση. Ἡ ἅλωση τῆς Κωνσταντινούπολης (1453) καὶ ἡ ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς (1492) σχετίζονται μὲ μιὰ βαθιὰ κοινωνικοοικονομικὴ ζύμωση στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη μὲ ἀποτέλεσμα τὸν ἐπαναστατικὸ μετασχηματισμὸ τοῦ παλιοῦ κόσμου σὲ μιὰ νέα κοινωνικὴ μορφή, τὴν ἀστική. Παράγοντας ἀποφασιστικὸς γιὰ νὰ περάσουμε ἀπὸ τὴ μιὰ ἐποχὴ στὴν ἄλλη στάθηκε ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς χημείας, ποὺ ἄλλαξαν καὶ τὰ μέσα καὶ τὸν τρόπο τῆς παραγωγῆς τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ καθόρισαν φυσικὰ καὶ ὅλες τὶς ἄλλες κοινωνικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Ἐκφραστὴς πάλι ὅλων αὐτῶν τῶν μετασχηματισμῶν καὶ τῶν ἀλλαγῶν εἶναι ἡ βιοτεχνικὴ παραγωγὴ ποὺ στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη τὴν ἀντιπροσωπεύουν προπάντων ἡ Φλάντρα καὶ ἡ Ὁλλανδία, ἐνῶ στὴν Ἰταλία οἱ ἰδιότυπες Δημοκρατίες τῆς Γένοβας, τῆς Πίζας, τῆς Βενετιᾶς κ.ἄ.

Ἀπὸ τὶς Δημοκρατίες αὐτὲς τὴν πιὸ ἐξελιγμένη μορφὴ βιοτεχνίας παρουσιάζει ἡ Βενετιά, ποὺ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ζοῦσε ἀκόμα τὴν ἀκμή της, μὲ τὴν ἐπιχειρηματική της δραστηριότητα, καὶ στὴν ἐνδοχώρα τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Ἀδριατικῆς θάλασσας εἶχε τὴν πρώτη της ἐπαφὴ καὶ μὲ ἄλλες βουνίσιες ἀστικὲς κοινότητες τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας, ἀλλὰ προπάντων μὲ τὴ Μοσχόπολη. Ἡ Μοσχόπολη τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶχε ἀναπτύξει μιὰ ἀξιόλογη χειροτεχνία. Ἀνάμεσα λοιπὸν στὴ Βενετιὰ καὶ στὴ Μοσχόπολη ἀρχίζει νὰ ἀναπτύσσεται ἕνα ζωηρὸ ἀνταλλακτικὸ ἐμπόριο σὲ πρῶτες ὕλες καὶ χειροτεχνικὰ καὶ βιοτεχνικὰ προϊόντα ποὺ βοήθησε τὴ Μοσχόπολη νὰ περάση ἀπὸ τὸ στάδιο τῆς σπιτικῆς χειροτεχνίας στὸ στάδιο τῆς ὀργανωμένης βιοτεχνίας μὲ γενικότερη καὶ πιὸ ἀποφασιστικὴ ἐπίδραση. Ἡ Μοσχόπολη γίνεται τώρα τὸ κέντρο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ἀνάλογης βιοτεχνικῆς παραγωγῆς καὶ σὲ ἄλλες βουνίσιες ἀστικὲς κοινότητες τῆς Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, ὥστε οἱ κοινότητες αὐτὲς νὰ γίνουν βασικὰ φυτώρια γιὰ τὴν οἰκονομικὴ προκοπὴ τῆς σκλαβωμένης πατρίδας μας.

Ἀπὸ ἕναν πίνακα ποὺ ἔχει συντάξει ὁ Μαρτινιανὸς μὲ βάση τὴν ἀλληλογραφία τῶν ἐμπόρων τῆς Μοσχόπολης μὲ τοὺς ἐμπορικούς τους ἀντιπροσώπους στὴ Βενετιὰ γιὰ τὰ βιοτεχνικὰ προϊόντα ποὺ ἔστελνε αὐτὴ στὴ Μο-

---

τὴν τέχνη νὰ βάφουν κόκκινα νήματα). Βλ. Ἠ λ. Γ ε ω ρ γ ί ο υ, Νεώτερα στοιχεῖα περὶ τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Συντροφίας τῶν Ἀμπελακίων ἐξ ἀνεκδότου ἀρχείου, Ἀθήνα 1950, σ. 18, ἐπιστ. 3. Γιὰ τ' Ἀμπελάκια βλέπε τὸ βιβλίο τοῦ Γ. Κ ο ρ δ ά τ ο υ, Τ' Ἀμπελάκια κι ὁ μύθος γιὰ τὸ Συνεταιρισμό του, ἀνατύπωση, Ἀθήνα 1973.

1. Κ ο ρ δ ά τ ο υ, Τ' Ἀμπελάκια, σ. 37-50.

σχόπολη, βλέπουμε τὴν ποικιλία τῆς βιοτεχνικῆς της παραγωγῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξιόλογη ποιότητα τῶν προϊόντων της αὐτῶν ἀπὸ τὸ 15ον αἰώνα καὶ ὕστερα[1]. Ὁ πίνακας αὐτὸς δὲ δείχνει μόνο τὸ βαθμὸ τῆς βιοτεχνικῆς ἀνάπτυξης τῆς Βενετιᾶς, ἀλλὰ καὶ τὴ χειροτεχνικὴ καὶ βιοτεχνικὴ ἀνάπτυξη καὶ τῆς Μοσχόπολης καὶ ταυτόχρονα καὶ τὸ ὑψηλὸ πολιτιστικό της ἐπί-

1. Ἡ Μοσχόπολη ἔπαιρνε ἀπὸ τὴ Βενετιά: «...τσόχας διαφόρους, διαφόρων χρωμάτων, βελοῦδα ἐπίσης, brocatelles ὑφασμάτια χρυσοϋφῆ, ὕφασμά τι ἐκ μετάξης, μαλλίου ἢ βάμβακος, πεποικιλμένον μὲ σχήματα χρυσοϋφῆ, σειρήτια brocart, ὡς τὰ ἀπεκάλουν, κλωστὰς ἐκ μετάξης, γαϊτάνια διαφόρων ποιοτήτων, χρωμάτων, χόνδρους καὶ πλοκῆς, εἶδη τσόχας, τῆς ὁποίας ἐπιτόπιαι ἰδίως συνήθειαι ἐποίουν ποικίλην χρῆσιν, ὡς καὶ ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐγίνετο μεγάλη ταύτης κατανάλωσις καθ' ὅλον τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα, ὕαλον, ὑάλινα εἴδη ποικίλα καὶ φαγεντιανὰ ἀγγεῖα, ὡς πιάτα, καράφες, μαστραπᾶδες ἐγχρώμους καὶ ὅ,τι ἂν χρήσιμον ἐν τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ παρ' ὅλαις ταῖς κοινωνικαῖς τάξεσι, δαμασκηνὰ ὑφάσματα, καρποὺς ξηρούς, ῥάμματα διάφορα, ἰδιαίτερα χρυσᾶ γαϊτάνια ποικιλοειδῆ, χρήσιμα τότε εἰς διακόσμησιν ἐσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ ἐπανωφορίων τῶν ἀνδρῶν, βέηδων πρὸ πάντων ἢ ἀγάδων, δι' ἐπανωφόρια τῶν χανουμισσῶν καὶ διὰ μπεντένια καὶ φερμελέδες τῶν κυριῶν, μανδήλια, καφτάνια, ἄλλα καλλυντικὰ εἴδη καὶ διακοσμητικὰ εἰς γάμους, τέϊον, σιδηρᾶς λυχνίας καὶ ἄλλα σιδηρικά, καὶ συνηθέστατα δικτυωτὰ παράθυρα διὰ τὴν ἀσφάλειαν, κάγκελλα, κοσμήματα ταβανίων, φάρμακα διάφορα, βιτριόλιον, χαλύβδινα ἀντικείμενα, ψιμύθιον (σουλιμᾶν), ἄχνην ὑδραργύρου, ἄργυρον εἰς σύρματα, τόπια νημάτων διαφόρων εἰς ποσότητας μεγίστας πρὸς ἐξύφανσιν παννίων, χάρτην γραφῆς ἢ περιτυλίγματος, καὶ δὴ σακκουλίων, κυανοῦν, μελάνην, βιβλία, ὅπλα ἐπίσης διάφορα, χαλκὸν κατειργασμένον εἰς ἀγγεῖα ἢ ἀκατέργαστον, ὅπερ τὸ κυριώτερον, κασσίτερον, ἄλλα μέταλλα, σάκχαριν, καφέν, ξύλα ἔγχρωμα τῆς Βραζιλίας ἢ μπακήμια, καὶ ὅ,τι χρήσιμον ἐν ταῖς συνηθείαις καὶ ταῖς τότε καιρικαῖς συνθήκαις. Δίδονται παραγγελίαι ἐν τούτῳ πρὸς ἄλλοις καὶ διὰ βιβλία ἐκκλησιαστικὰ διαφόρων σχημάτων, τύπου καὶ εἴδους, σταχώσεως στερεωτάτης δερματίνης ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς, καὶ ὀνομαστὰ Ὡρολόγια, Ἀπόστολοι, Ψαλτήρια, Ὀκτώηχοι, Μηναῖα, Εὐαγγέλια, εἰκόνες διαφόρου μεγέθους καὶ τέχνης, σταυροί, δισκοπότηρα, πολυέλαιοι ὑπερμεγέθεις, πολλάκις διαλελυμένοι, τέμπλα, προσευχητάρια, ἅγιαι τράπεζαι, κιβώτια σιδηρᾶ καὶ χάλκινα, μεταφερόμενα ἐπίσης διαλελυμένα, καὶ ὅ,τι ἂν ἕτερον ἀπῃτεῖτο διὰ τὸν ἱερὸν διάκοσμον, ἔργα τέχνης θαυμασίας» (Μαρτινιανοῦ, Μοσχόπολις, σ. 112-113). Ἀλλὰ καὶ ἡ Βενετιὰ ἔπαιρνε ἀπὸ τὴ Μοσχόπολη: «μαλλία ἀκατέργαστα ἢ μόνον πλυμένα καὶ λαναρισμένα, σαγιάκια χονδρὰ διὰ κάπας ναυτικάς, σαγιάκια ἑτέρων ποιοτήτων διαφόρων μέχρι τῆς λεπτοτέρας ὑφῆς, σκεπάσματα κοιτώνων, τζέργαις, ὡς τὰ ἀπεκάλουν, ἢ βελέντζες, τάπητας διαφόρων εἰδῶν ἀπὸ χονδροειδοῦς μέχρι τῆς θαυμασιωτέρας εἰς ποικιλόχρουν κατεργασίαν τέχνης, ἐπίσης τὰ ἑαυτῶν pelleteries, maroquins ἢ σαχτιάνια, δέρματα κατειργασμένα, διάφορα μεσίνια basanes, δέρματα ἀρνίων κατειργασμένα βερνικωμένα ἢ ἀκατέργαστα, εἴδη διὰ τοὺς Σκλαβούνους, κλωστὰς μαλλίνας διὰ πλέξιμον, μέταξαν μακεδονικήν, τόπια ἄλλα μαλλίνων κλωστῶν πολυποικίλων, λεπτότερα ἄλλων ζῴων δέρματα, κηρόν, εἰς οὗ τὴν ἀναζήτησιν καὶ προμήθειαν ἀνελάμβανον πολλάκις ὁδὸν μακρὰν πορευόμενοι ἐκτὸς τῶν λοιπῶν κέντρων Ἀλβανίας, Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Βλαχίαν καὶ Βοσνίαν, καπνὰ τῆς Ἀλβανίας, ἔλαια καὶ ἐλαίας διαφόρων εἰδῶν καὶ ἄλλα πολυποίκιλα εἴδη» (Μαρτινιανοῦ, Μοσχόπολις, σ. 112).

πεδο. Καὶ ἴσια-ἴσια αὐτὴ τὴν ἐποχὴ βγαίνουν στὴν ἀγορὰ καὶ τὰ βενετσιάνικα ὑφάσματα *Alico*, ποὺ ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα θὰ γίνουν περίζήτητα[1].

8. Καὶ ἄλλα ἐπιχειρήματα ὡστόσο δείχνουν πὼς ἡ λέξη *ἅλικο* δὲν εἶναι τουρκοελληνική. Ἂν ἡ λέξη *ἅλικο* ἤτανε τουρκοελληνική, μιὰ καὶ τὸ κόκκινο χρῶμα εἶναι βασικό, θὰ τὴν ἔπαιρναν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ποὺ γνωρίστηκαν μὲ τοὺς Τούρκους, δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὸ 1000 μ.Χ. Ὁπωσδήποτε ὅμως θὰ πρέπει νὰ τὴ συναντούσαμε σὲ βυζαντινὰ κείμενα τουλάχιστον ἀπὸ τὸν 14ον αἰώνα, ποὺ ἔκαμαν οἱ Τοῦρκοι τὰ πρῶτα τους πολεμικὰ προγεφυρώματα στὴ Θράκη (Τζύμπη 1353, Καλλίπολη 1354)[2]. Καὶ μπορεῖ βέβαια τὸ πρῶτο μέρος της νὰ θυμίζη τὴν τούρκικη λέξη αλ- (=κόκκινος), ἀλλὰ τὸ δεύτερό της -ικο τίποτε δὲ βεβαιώνει πὼς εἶναι κατάληξη καὶ μάλιστα ἡ ἑλληνικὴ παραγωγικὴ κατάληξη -ικο(ς). Οὔτε τὸ αλ- οὔτε τὸ -ικο μποροῦν μόνο μὲ τὴν ἀκουστική τους νὰ στηρίξουν ἐπιχειρηματολογία πὼς ἡ λέξη εἶναι τουρκοελληνική, ὅσο καὶ ἂν μιὰ τέτοια ἐπιχειρηματολογία μᾶς εἶναι βολική.

Ἔπειτα Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἤξεραν τὴν ἀπόχρωση τοῦ *ἅλικου* ὁ καθένας τους ἀπὸ τὴν ἐθνική του παράδοση καὶ φυσικὰ εἶχαν καὶ τὴν ἀντίστοιχη λέξη, ὥστε νὰ μὴ χρειαστῆ οὔτε νὰ δώσουν οὔτε νὰ πάρουν ὁ ἕνας λαὸς ἀπὸ τὸν ἄλλον λέξη γιὰ ἕνα χρῶμα τόσο κοινὸ σὲ ὅλους. Ἀλλὰ καὶ πῶς θὰ μποροῦσε οἱ Ἕλληνες τῆς Τουρκοκρατίας ἕνα χρῶμα πατροπαράδοτο καὶ μὲ ὄνομα ἐπίσης πατροπαράδοτο (πρβλ. τὴ λέξη ριζ-άρι) νὰ παρατήσουν τὸ δικό τους ὄνομα καὶ νὰ τὸ νοματίσουν μὲ ὄνομα τούρκικο;

Παλαιότερα ὡστόσο, ὅταν τὸ βάψιμο στηριζόταν ἀκόμα στὰ φυτά, στὰ φύλλα καὶ στὶς ρίζες, οἱ Ἕλληνες γιὰ νὰ συναλλάσσωνται εὔκολα μὲ τοὺς Τούρκους πῆραν τὴ λέξη τους ζ α φ ρ ά ν ι ἢ ζ α φ ο ρ ὰ (τουρκ. zafran), ἀλλὰ τὴ μεταχειρίζουνταν παράλληλα μὲ τὶς ἀνάλογες ἑλληνικὲς λέξεις γιὰ τὸ κόκκινο καὶ τὶς ἀποχρώσεις του. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ τὰ *ἅλικα ὑφά-*

1. Ὅπως μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε κιόλας ἀπὸ εἰδήσεις τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, τὸ *ἅλικο* ἤτανε ὕφασμα καὶ πολὺ ἀκριβό. Ἔτσι μιὰ εἴδηση ἀπὸ τὶς 28 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1699 μιλάει γιὰ «ροῦχο ἅλικο μὲ κουναβολέμι καὶ μὲ κομπία ἀργυρά» (βλ. Ὁ κῶδιξ τῆς Μητροπόλεως Σισανίου καὶ Σιατίστης (1686—), ἔκδ. Μ. Καλινδέρη, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 65, 36). Ἀλλὰ γιὰ νὰ προσθέτουν σ' ἕνα φόρεμα *κουναβολαίμι* καὶ *ἀσημένια κουμπιὰ* σημαίνει πὼς τὸ *ἅλικο* ἤτανε πραγματικὰ ὕφασμα ἀκριβό. Τὸ ἴδιο πρέπει νὰ βεβαιώνη καὶ μία ἄλλη εἴδηση ποὺ μιλάει γιὰ «ντουλαμὰ ἀπὸ ἅλικο ντεραΐ» (βλ. Ὁ κῶδιξ τῆς Μητροπόλεως Σισανίου καὶ Σιατίστης, σ. 84, 46). Τὸ ντεραΐ ἤτανε ὕφασμα ἀραχνοῦφαντο γιὰ γυναίκεια φορέματα ποὺ φοροῦσαν μόνο οἱ γυναῖκες τῶν ἀρχοντάδων σὲ γιορτὲς καὶ ἄλλες ἐπίσημες περιστάσεις. Καὶ γιὰ νὰ κάνουν τὸ ντουλαμὰ ἀπὸ ντεραΐ *ἅλικο* — ἐδῶ πρόκειται μόνο γιὰ τὸ χρωματισμὸ — σημαίνει πὼς ἤθελαν νὰ δώσουν μεγαλύτερη ἀξία στὸ ντουλαμά.

2. Φ ρ α ν τ ζ ῆ ς, ἔκδ. V. G r e c u, (Γ. Σ φ ρ α ν τ ζ ῆ, Chronicon Minus, 1-147· Chronicon Majus, 149-591) Bucureşti 1966, σ. 188, 14-25. - Κ α ν τ α κ ο υ ζ η ν ό ς, ἔκδ. Βόννης, τ. 3, σ. 242, 15-17. Πρβλ. καὶ 276, 18-20 καὶ 278, 9-11.

σματα, ὅπως εἴδαμε, παρουσιάζουνται στὴν ἀγορὰ τὴν ἑλληνικὴ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰώνα καὶ σχετίζουνται μὲ τὴν πιὸ σύγχρονη ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς (φάσιμο) καὶ μὲ τὴν πρόοδο τῆς χημείας (βάψιμο), δὲ μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε πὼς τὸ *ἄλικο* εἶναι λέξη τουρκοελληνική. Τὸ *ἄλικο* ἐξάλλου δὲν εἶναι ἕνα ὁποιοδήποτε χρῶμα σὲ μιὰν ἀπόχρωση τοῦ κόκκινου ἀπὸ ὅσες θὰ μποροῦσε νὰ δώση αὐτὸ μὲ διάφορους συνδυασμοὺς στὴ βάση του, μὰ εἶναι δημιούργημα τῶν νεώτερων χρόνων καὶ συνάρτηση παραγόντων ποὺ κυριρχοῦν στὴ βιοτεχνικὴ παραγωγὴ μόνο ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰώνα καὶ ὕστερα[1]. Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ στρατιωτικοφεουδαρχικὴ Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία εἶναι βουλιαγμένη σ' ἕνα γενικὸ μαρασμὸ καὶ σὲ μιὰ κοινωνικοοικονομικὴ καθυστέρηση ποὺ δείχνει πὼς ἔχει πάρει πιὰ ὁριστικὰ τὸν κατήφορο καὶ στρατιωτικά. Γι' αὐτὸ δὲ μποροῦμε νὰ μιλήσουμε ἀκόμα γιὰ ὀργανωμένη τούρκικη βιοτεχνία. Ἡ Τουρκία θὰ ἀναπτύξη βιοτεχνία, ὅπως ξέρουμε, μόνον ὕστερα ἀπὸ τὸν πρῶτον παγκόσμιο πόλεμον. Τοῦ κάκου λοιπὸν προσπαθοῦμε νὰ ἐτυμολογήσουμε τὴν λέξη *ἄλικο* σὰν τουρκοελληνική.

9. Ὥστε ἡ λέξη *ἄλικο* ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς χημείας, ποὺ παρατηροῦμε στὴν Εὐρώπη ὕστερα ἀπὸ τὸν 15ον αἰώνα καὶ σημαίνει τὴ φίρμα μιᾶς φάμπρικας ποὺ λειτουργοῦσε στὴ Βενετιὰ γύρω στὰ 1650. Ἀπὸ τὴ φάμπρικα αὐτὴ οἱ Μακεδόνες ἔμποροι, ὅπως βεβαιώνει ἡ ἀλληλογραφία τους, μὲ τὸν ἐμπορικό τους ἀντιπρόσωπο στὴ Βενετιά, ἀγόραζαν διάφορα προϊόντα της καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰώνα ἕνα ἀπὸ τὰ προϊόντα αὐτὰ ἤτανε καὶ τὸ *ἄλικο* ὕφασμα. Τὸ ὕφασμα αὐτὸ τὸ πῆραν μὲ τὸ ὄνομα ποὺ τὸ ἔγραφε στὴ φατούρα της ἡ ἴδια ἡ φάμπρικα στὶς διάφορες παραγγελίες καὶ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα τὸ παράγγελναν καὶ οἱ ἔμποροι.

Ἡ λέξη λοιπὸν *ἄλικο* εἶναι βενετσιάνικη καὶ δὲ μπορεῖ νὰ ἔχη καμιὰ σχέση οὔτε μὲ λέξη τουρκοελληνικὴ οὔτε μὲ τοὺς γλωσσικοὺς νόμους τῆς νεοελληνικῆς.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΑΡΑΣ

1. Τὸ *ἄλικο* αὐτὸ δὲν εἶναι πιὰ μιὰ ὁποιαδήποτε συνηθισμένη ἀπόχρωση τοῦ κόκκινου ἀπὸ κεῖνες ποὺ ἤξεραν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ πολὺ παλιότερα χρόνια ὡς τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας, μὰ κάτι διαφορετικό, ποὺ εἶχε σχέση μὲ τοὺς νέους χρόνους, μὲ τὴν ἐποχή τους.

ZUSAMMENFASSUNG

J a n n i s T s a r a s, Das wort *ἄλικο* im Briefwechsel der mazedonischen Händler.

Im Neugriechischen gibt es das wort *ἄλικο,* womit ursprünglich ein Stoff von heller bzw. greller roten Farbe bezeichnet wurde. Unsere Lexikas (etymologische und enzyklopädische) leiten das wort aus dem türkischen *al-* und der griechischen Endsilbe *-ικος* ab. Aber das Studium im historischen Rahmen des Wortes zeigt, daß es weder griechisch—und aus diesem Grunde können wir es nicht nach den Regeln der neugriechischen Sprachkunde etymologisch erklären—noch türkisch-griechisch ist. Es hängt mit der Entwicklung der Technik und der Chemie zusammen, deren ersten Schritte vor vor dem 15. Jahrhundert spürbar werden. Nichtdestoweniger stellt der Briefwechsel zwischen den mazedonischen Händlern und ihren Filialen in Venedig am Ende des 17. Jahrhunderts fest, daß *ἄλικο* ursprünglich eine passende Kombination von Stoff und Farbe gewesen ist und so ist der *ἄλικο* -Stoff auf dem griechischen Markt eingebracht worden. Aus dem selben Briefwechsel erkennt man, daß in der gleichen Zeit in Venedig eine Fabrik gewesen ist, die auch noch Stoffe hergestellt hat. Eine Art von Stoffen hat den Namen Alico gehabt, was auch der Name der Fabrik gewesen ist. Allmälig ahmt Manufaktur und Gewerbeindustrie die *ἄλικο*-Farbe des Stoffes nach. Letztendlich bekommt *ἄλικο* die Bedeutung der Farbe, die einen bestimmten Ton von rot hat. Daraus ergibt sich nun, daß das Wort *ἄλικος* welches wir im Briefwechsel zwischen den mazedonischen Händlern und Venedig finden, überhaupt keinen Zusammenhang, weder mit dem türkischen Wort al (=rot) noch mit der griechischen Endsilbe *-ικος* hat, sondern daß es venezianisch ist und aus dem Namen einer Fabrik stammt, die Miete des 17. Jahrhunderts in Venedig im Betrieb gewesen ist.